

СЕКЦІЯ 21.

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИКИ, СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА МЕДИЦИНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУДОЧИНСТВА

ТІЩЕНКО ВАЛЕРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри криміналістики,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

БЕЛІК ЛАРИСА СТЕПАНІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики,
кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ФІКЦІЇ ЯК ФОРМИ ДЕЗІНФОРМУВАННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Розслідування злочинів у криміналістичному аспекті являє собою складну пізнавальну діяльність, спрямовану на виявлення, розпізнання і дослідження кримінально-релевантних подій, встановлення їх сутності, обставин і винних осіб.

Зазначена мета може бути досягнута за умов отримання та використання достовірної інформації. На достовірність інформації впливають багато негативних факторів природнього і штучного походження, які обумовлюють її скритність, неповноту та викривленість, що у свою чергу, може привести до її трансформації у помилкові, фіктивні відомості. Тому одним з головних завдань криміналістики є розроблення засобів, прийомів і методів пошуку, виявлення та адекватної інтерпретації необхідної інформації з її подальшим використанням у процесі доказування.

Пошук, одержання і використання інформації у розслідуванні не можна сприймати як односторонній процес надходження інформації від події і відповідних осіб, що були її учасниками, до особи, яка веде розслідування. Інформація циркулює у сфері слідчої та оперативно-розшукової діяльності і стає об'єктом бажаного або небажаного сприй-

няття, аналізу і використання всіма учасниками кримінального провадження.

Злочинець й інші зацікавлені особи намагаються протидіяти виявленню та розкриттю злочинів шляхом створення інформаційних фікцій з метою приховування події злочину, або створення видимості події незлочинного характеру (інсценування), або маскування його окремих обставин, або своєї участі у ньому.

Поняття фікція походить від латинського слова *fictio* – дещо не існуюче у дійсності, обман, вигадка [1, с. 616]. Створені злочинцями інформаційні фікції протиправного характеру класифікуються на кримінальні та інші протиправні фікції [2, с. 30].

Серед фікцій кримінального характеру, в залежності від конкретної мети, яку вони переслідують, доцільно виділити такі, що спрямовані на маскування:

- злочинної події в цілому;
- певних фрагментів події;
- предмету злочинного посягання;
- особи злочинця;
- справжніх мотивів і мети злочину;
- особи потерпілого;
- способу вчинення злочину;
- способу підготовки вчинення злочину;
- способу приховування злочину;
- реальної слідової картини;
- дійсного механізму вчинення злочину.

Кримінальні фікції реалізуються суб'єктами кримінального дезінформування (злочинцем або іншими зацікавленими особами, які протидіють виявленню та розкриттю злочинної діяльності) і, у контексті пізнавальної діяльності, криміналістикою можуть розглядатися як елементи протидії розслідуванню злочинам.

У контексті здійснення кримінального провадження, передусім у формі досудового розслідування, визначаються криміналістичні фікції, суб'єктами яких є слідчий, детектив, прокурор та оперуповноважений.

Наразі дослідженню означених аспектів приділено увагу у роботах Р.С. Белкіна, В.П. Бахіна, Л.В. Бертовського, Н.Л. Бертовської, А.І. Вінберга, І.І. Когутича, В.О. Образцова, А.О. Овчинського, М.А. Погорецького, О.О. Протасевича, що свідчить про актуальність та необхідність проведення подальших досліджень.

До категорії кримінальних фікцій відносяться також види, способи та прийоми кримінальних інсценувань як засобів введення в оману співробітників правоохоронних органів.

Відповідно, криміналістичні фікції відіграють роль тактичних прийомів, що спрямовані на створення умов з метою введення розроблюваної особи, яка протидіє розкриттю злочину, в ілюзорну свідомість і подальше її викриття. Метою застосування криміналістичної фікції є отримання достовірних відомостей, які мають значення під час прийняття рішень у кримінальному провадженні, організації та проведенні

слідчих розшукових дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Правозастосовній практиці відомі різні способи кримінальної фікції під час підготовки, вчинення та приховування злочинів (наприклад, інсценування вбивства під самогубство; інсценування крадіжки, нібито вчиненої сторонньою особою з метою приховати розкрадання майна шляхом зловживання службовим становищем), які реалізуються за допомогою певних прийомів і засобів.

В свою чергу, суб'єкти криміналістичної фікції також використовують різні види і форми дезінформації, в тому числі у вигляді «імітування обстановки злочину» (ч. 1 ст. 271 КПК України) з метою викриття злочинного наміру однієї особи або групи осіб.

Практичні результати свідчать, що дезінформування в одних випадках сприяє досягненню корисних завдань, а в інших – суспільно небезпечних. В одних випадках воно є правомірним, морально виправданим, оскільки слугує інтересам особи, суспільства, держави, а в інших – протиправним, аморальним, шкідливим і навіть кримінально караним. Це залежить від того, для вирішення яких завдань застосовують дезінформування, на якій мотиваційній основі воно здійснюється, чи пов'язане з порушенням правових і моральних заборон та обмежень. Аналізуючи означене, варто чітко визначити межу допустимого дезінформування з боку слідчих та працівників оперативних підрозділів [3, с. 116].

Враховуючи викладене, потрібне подальше глибоке дослідження фікцій – як кримінальних, що є методом протидії розслідуванню, тактикою злочинної діяльності, так і криміналістичних, що можна розглядати як тактичний засіб у слідчій та оперативно-розшуковій діяльності.

Список використаної літератури:

1. Булько А.Н. Большой словарь иностранных слов. – М.: Мартин, 2008. – 704 с.
2. Образцов В.А., Бертовский Л. В., Бертовская Н. Л. Дезинформирование в криминальной, оперативно-розыскной и следственной практике. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 240 с.
3. Когутич І.І. Теорія і практика використання в розслідуванні злочинів фікцій: моногр. – Тернопіль : Підруч. Іпосіб., 2014. – 394 с.

Ключові слова: кримінальні фікції, криміналістичні фікції, суб'єкти і мета дезінформування, розслідування злочинів.

Ключевые слова: криминальные фикции, криминалистические фикции, субъекты и цель дезинформирования, расследование преступлений.

Key words: criminal fictions, criminalistics fictions, the subjects and purpose of misinformation, the investigation of crimes.